

Οι αυτόχειρες στην ελληνική μυθολογία

ΑΡΕΖΙΝΑ ΑΣΩΜΑΤΟΥ*, ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΤΣΕΛΕΜΠΗΣ, ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΜΠΡΑΤΗΣ, ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΣΤΑΥΡΙΑΝΑΚΟΣ, ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ, ΑΡΓΥΡΩ ΠΑΧΗ, ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΟΥΣΣΑΣ

Περίληψη

Η αυτοκτονία ορίζεται ως κάθε εκούσια, εμπρόθετη πράξη η οποία οδηγεί το άτομο στο θάνατο. Το φαινόμενο της αυτοκτονίας έχει αποτελέσει και εξακολουθεί να αποτελεί αντικείμενο επιστημονικής μελέτης πολλών επιστημονικών πεδίων όπως κοινωνιολογία, ανθρωπολογία, ψυχολογία, ψυχιατρική. Η αυτοκτονία αποτελεί φαινόμενο καταγεγραμμένο από την αρχαιότητα. Η παρούσα μελέτη έχει ως σκοπό να αναδείξει τις αυτοκτονικές συμπεριφορές στην ελληνική μυθολογία, καθώς και να προσδιορίσει όπου αυτό είναι δυνατό το μέσο που χρησιμοποιήθηκε από τους αυτόχειρες και τις κινητήριες δυνάμεις που καθοδηγούν και υποκινούν τις ενέργειες τους. Από μία σειρά ποικίλων Ελληνικών Μύθων συμπεριλάβαμε ως αυτόχειρες εκείνους τους μυθικούς χαρακτήρες, οι οποίοι προκάλεσαν κατά άμεσο τρόπο τον θάνατο τους, σύμφωνα με τον κύριο μύθο ή έστω με κάποια παραλλαγή του. Ο Μύθος μπορεί να βοηθήσει σημαντικά στην κατανόηση των αυτοκαταστροφικών συμπεριφορών και των μηχανισμών που διέπουν την ανθρώπινη ύπαρξη και συνείδηση, καθώς οι μυθολογικές αναφορές αποτελούν παραδειγματικές περιπτώσεις, χρήσιμες στη θεραπευτική πρακτική, ανεξαρτήτως ψυχοθεραπευτικής προσέγγισης.

Λέξεις-κλειδιά: Αρχαία Ελλάδα, αυτοκτονία, ελληνική μυθολογία, φιλοσοφία

Εισαγωγή

Αυτοκτονία

Η αυτοκτονία ορίζεται ως κάθε εκούσια, εμπρόθετη πράξη η οποία οδηγεί το άτομο στο θάνατο. Το φαινόμενο της αυτοκτονίας έχει αποτελέσει και εξακολουθεί να αποτελεί αντικείμενο επιστημονικής μελέτης πολλών επιστημονικών πεδίων-κοινωνιολογία, ανθρωπολογία, ψυχολογία, ψυχιατρική-και έχει συντελεστεί τεράστια πρόοδος σε ότι αφορά την επιστημονική κατανόηση της νευρολογικής και γενετικής βάσης της αυτοκτονικής συμπεριφοράς, καθώς και των ψυχικών καταστάσεων που σχετίζονται με αυτή¹. Φαινομενολογικά, ο ψυχικός πόνος όχι μόνο είναι ο σημαντικότερος παράγοντας που σχετίζεται με την αυτοκτονία, αλλά και αποτελεί προϋπόθεση σε ψυχολογικό επίπεδο για να συντελεστεί η αυτοκτονία. Η αυτοκτονία λαμβάνει χώρα όταν ο ψυχικός πόνος (psychache) κρίνεται από το άτομο ανυπόφορος (Shneidman)². Σύμφωνα με την Ψυχανάλυση, η αυτοκτονία αποτελεί το λογικό συνακόλουθο της επικράτησης στον ψυχισμό του ανθρώπου των επιθετικών καταστρεπτικών ενορμήσεων («ένστικτο του θανάτου»), οι οποίες κατατείνουν να επαναφέρουν την ανθρώπινη ύπαρξη στην ανόργανη κατάσταση από την οποία εικάζεται ότι ξεκίνησε η ζωή. Η αυτοκτονία πάντα εμπεριέχει επιθετικότητα προς κάποιο άλλο άτομο (Freud). Ο Emile Durkheim (Γάλλος κοινωνιολόγος, 1858-1917) στο έργο του *Le Suicide* (1897) ορίζει την αυτοκτονία ως εξής: «Κάθε θάνατος, ο οποίος είναι το άμεσο ή έμμεσο αποτέλεσμα μιας θετικής ή αρνητικής πράξης που το υποκείμενο γνωρίζει πως θα επιφέρει αυτό το αποτέλεσμα»³. Η Nicole Loraux (Ιστορικός,

¹Philosophia, Stanford Encyclopedia of Philosophy

²Edwin S. Shneidman (1918 York, Pennsylvania-2009 Los Angeles, California), American suicidologist and thanatologist, 1985, *The Definition of Suicide*(pp. 202-213) New York: John Wiley & Sons

³W. S. F. Pickering; Geoffrey Walford; British Centre for Durkheimian Studies (2000). *Durkheim's Suicide: a century of research and debate*. Psychology Press. p. 25

* Αρεζίνα Ασωμάτου ΓΝΝΘΑ «Η Σωτηρία»
Μεσογείων 152, 11527, Αθήνα Τηλ: 2107763477
email: psychiatrikisot@yahoo.gr

Γαλλία, 1943-Αργεντινή, 2003) στο έργο “Βίαιοι θάνατοι γυναικών στην τραγωδία” γράφει ότι αυτοκτονία είναι «...θάνατος τραγικός, τον οποίο επιλέγουν εκείνοι που πιεσμένοι από την ανάγκη, τους βρίσκει ο αβάσταχτος πόνος μιας αδιέξοδης δυστυχίας»⁴.

Ιστορική αναδρομή-φιλοσοφία

Η αυτοκτονία αποτελεί φαινόμενο καταγεγραμμένο από την αρχαιότητα. Στην αρχαία Ελλάδα οι Ορφικοί και οι Πυθαγόρειοι φιλόσοφοι καταδικάζαν την αυτοκτονία, υποστηρίζοντας ότι αποτελεί πράξη ενάντια στο θέλημα του Θεού. Ο Αριστοτέλης την καταδικάζει σαν αδίκημα που διαπράττει κάποιος απέναντι στον εαυτό του και την πατρίδα του, σαν πράξη δειλίας μπροστά στις αντιξοότητες της ζωής⁵. Ο Πλάτων στους Νόμους αποδέχεται ορισμένες εξαιρέσεις που δικαιολογούν την αυτοκτονία του ατόμου, όπως στην περίπτωση μιας ανίατης ασθένειας ή όταν θίγεται η τιμή ή η υπόληψη του ατόμου⁶. Οι Στωικοί και Κυνικοί φιλόσοφοι αποδέχονται την εγκατάλειψη της ζωής σε κάποιον αν αυτή του έχει γίνει οδυνηρή. Ο Σενέκας ο Νεότερος υποστηρίζει πως ο σοφός άνθρωπος είναι ελεύθερος να εξαγάγει τον εαυτό του από το βίο σε περίπτωση δυσμένειας της τύχης, αντιθέτως ανόητος είναι εκείνος που ζει για να υποφέρει⁷. Ο Επίκουρος σχετικά με το θάνατο του ατόμου υποστηρίζει ότι «ο θάνατος, το πιο φρικτό από όλα τα κακά, είναι ένα τίποτα για εμάς, ακριβώς επειδή όταν υπάρχουμε εμείς αυτός είναι ανύπαρκτος και όταν έρχεται αυτός δεν υπάρχουμε εμείς». Ο σοφός άντρας, λέει, «ούτε τη ζωή απαρνιέται, ούτε την ανυπαρξία φοβάται. Γιατί δεν του είναι δυσάρεστη η ζωή, ούτε θεωρεί κακό το να μη ζει», «Όμως πολύ χειρότερος είναι εκείνος που λέει ότι καλό είναι να μη γεννηθείς, αλλά μιας και γεννήθηκες βιάσου να διαβείς τις πύλες του Αδη. Αν το λέει επειδή το πιστεύει γιατί δεν εγκαταλείπει τη ζωή;»⁸

⁴Loroux, Nicole (1991). *Tragic Ways of Killing a Woman*. Harvard University Press. pp. 9–10. Translated by Anthony Forster

⁵Nicomachean Ethics 1138a5–14

⁶Plato, *Phaedo* 60c-63c

⁷“I shall not lay violent hands upon myself just because I am in pain; for death under such circumstances is defeat. But if I find out that the pain must always be endured, I shall depart, not because of the pain but because it will be a hindrance to me as regards all my reasons for living. He who dies just because he is in pain is a weakling, a coward; but he who lives merely to brave out this pain, is a fool.” Seneca, *Moral letters to Lucilius*, LVIII. On Being

⁸« τὸ φρικωδέστατον οὖν τῶν κακῶν ὁ θάνατος οὐθὲν πρὸς ἡμᾶς, ἐπειδὴ περὶ ὅταν μὲν ἡμεῖς ὦμεν, ὁ θάνατος οὐ πάρεστιν, ὅταν δὲ ὁ θάνατος παρῆ, τὸθ' ἡμεῖς οὐκ ἐσμέν», «ὁ δὲ σοφὸς

Κατὰ το μεσαίωνα ἡ αυτοκτονία θεωρεῖτο ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ πλέον εἰδεχθῆ ἐγκλήματα ἐνάντια στὴ φύση, τὴν κοινωνία καὶ τὸ Θεό, ὡς «ἀποτέλεσμα τῆς ἀμεσῆς ἐπέμβασης τοῦ διαβόλου ἢ τῆς τρέλας». ^{9,10} Κατὰ τὴν περίοδο τῆς Αναγέννησης ἀνεδείχθη ἡ «αρετὴ» στὴν πράξη τῆς αυτοκτονίας. Ὁ Έρασμος τὸ 1511 στὸ ἔργο του “*Ἐγκώμιον τῆς τρέλλας*” ἀφήνει ἀνοιχτὸ τὸ ἐνδεχόμενον ἡ αυτοκτονία ὡς ἡ ὑστάτη πράξη ἀποφυγῆς τῆς κακίας καὶ τρέλας τοῦ κόσμου νὰ προδίδει τὴ σοφία τοῦ ἀτόχειρα ¹¹. Τὴν περίοδο τοῦ διαφωτισμοῦ οἱ μεγάλοι διανοητὲς τῆς εποχῆς (Μοντεσκιέ, Βολταίρος) συνδέουν τὴν αυτοκτονία με τὶς ψυχικὲς διαταραχὲς («τρέλα», «μελαγχολία», «μανία») καὶ τὴ σωματικὴ νόσο, ἐνῶ ὁ Βολταίρος θέτει τὸ ζήτημα τῆς κληρονομικότητος τῆς αυτοχειρίας ¹². Ἐπιπλέον, προσθέτει ὅτι «εάν ἡ τάση αυτοκτονίας οφείλεται σὲ ψυχοσωματικὲς διαταραχὲς, ἐπιδέχεται θεραπείας» καὶ προτείνονται διάφορα θεραπευτικὰ μέσα («κιγχόνη, ἄλατα, θερμὰ λουτρά» κ.ά.) ¹³. Τὸν 18ο αἰ. ἀναδύονται νέα κίνητρα αυτοκτονίας στους κόλπους τῆς καλλιεργημένης ἐλίτ με σημεῖο ἀναφοράς τὴν ἐπικούρεια φιλοσοφία, δηλαδὴ ἀρνήση τῆς ζωῆς ἀπὸ τὴ στιγμή που προκαλεῖ περισσότερα δεινὰ παρά ικανοποιήσεις ¹⁴. Ὁ φιλόσοφος David Hume υποστηρίζει πως ὅταν ἡ ζωὴ γίνεται τόσο ἐπώδυνη σωματικὰ καὶ πνευματικὰ, ἡ αυτοκτονία εἶναι θεμιτὴ ¹⁵. Τὸ κίνημα τοῦ

οὔτε παραιτεῖται τὸ ζῆν οὔτε φοβεῖται τὸ μὴ ζῆν· οὔτε γὰρ αὐτῷ προσίσταται τὸ ζῆν οὔτε δοξάζεται κακὸν εἶναι τὸ μὴ ζῆν», «πολὺ δὲ χείρων καὶ ὁ λέγων καλὸν μὴ φῆναι, φύντα δ' ὅπως ὤκιστα πύλας Αἴδαο περῆσαι. εἰ μὲν γὰρ πεπιούθως τοῦτο φησιν, πῶς οὐκ ἀπέρχεται ἐκ τοῦ ζῆν;» Ἐπίκουρος, Ἐπιστολὴ πρὸς Μεννοικέα 122-128,

⁹Georges Minois, *Ἱστορία τῆς Αυτοκτονίας: Ἡ δυτικὴ κοινωνία ἀντιμέτωπη με τὸν ἐκούσιο θάνατο*, ἐκδ. Ἱστορία-Πολιτισμὸς Πολύτροπον, 2006, σελ. 71

¹⁰Ενδεικτικὰ, ὁ Ἅγιος Αυγουστίνος, μία ἀπὸ τὶς διαχρονικὰ ἐπιδραστικότερες θεολογικὲς φωνὲς τοῦ Μεσαίωνα, ἀφιερώνει ἀρκετὰ κεφάλαια ἐνάντια στὴν αυτοκτονία στὸ ἔργο του “*Πολιτεία τοῦ Θεοῦ*” (Βιβλίον 1, Κεφάλαια 19, 20, 22, 23, 24, 27)

<http://www.newadvent.org/fathers/120101.htm>

¹¹James T. Clemons, *Sermons on Suicide*, (Westminster John Knox Press, 1989), 23

¹²Georges Minois, *Ἱστορία τῆς Αυτοκτονίας: Ἡ δυτικὴ κοινωνία ἀντιμέτωπη με τὸν ἐκούσιο θάνατο*, ἐκδ. Ἱστορία-Πολιτισμὸς Πολύτροπον, 2006, σελ. 327, 330, 344

¹³Georges Minois, *Ἱστορία τῆς Αυτοκτονίας: Ἡ δυτικὴ κοινωνία ἀντιμέτωπη με τὸν ἐκούσιο θάνατο*, ἐκδ. Ἱστορία-Πολιτισμὸς Πολύτροπον, 2006, σελ. 346 καὶ «*Suicide ou homicide de soi-même*», *Dictionnaire philosophique*, cité par A. Bayet, *ibid.*, p. 658

¹⁴Georges Minois *Ἱστορία τῆς Αυτοκτονίας: Ἡ δυτικὴ κοινωνία ἀντιμέτωπη με τὸν ἐκούσιο θάνατο*, ἐκδ. Ἱστορία-Πολιτισμὸς Πολύτροπον, 2006, σελ. 351-391

¹⁵“I believe that no man ever threw away life, while it was worth keeping” David Hume, *Two Essays, Of Suicide and Of*

Ρομαντισμού αναδεικνύει τη Ρομαντική αυτοκτονία, λόγω ερωτικής απογοήτευσης, μοναξιάς, μελαγχολίας, απελπισίας. Ο θάνατος ως βασικός πυρήνας και κινητήρια δύναμη, θεωρείται αποδέσμευση από το φθαρτό και το πεπερασμένο της ανθρώπινης ύπαρξης. Η αυτοκτονία προβάλλεται από τους φιλοσόφους και τους λογοτέχνες της περιόδου του Ρομαντισμού ως ιδανικό και αποτελεί τη μοναδική διέξοδο από μια ζωή γεμάτη πόνο και δυστυχία. Ο Γκαίτε στο μυθιστόρημά του «Τα Πάθη του νεαρού Βέρθερου»(1774) εξιστορεί τον έρωτα του νεαρού Βέρθερου για τη Λόττε, ο οποίος καταλήγει στην αυτοκτονία λόγω ανεκπλήρωτου έρωτα. Με την αυτοκτονία ασχολήθηκαν άνθρωποι των γραμμάτων και στη νεότερη εποχή. Ο Τολστόι θεωρεί πως η αυτοκτονία είναι η μοναδική διέξοδος του ατόμου από μια κατάσταση φθοράς, δυστυχίας, θανάτου και αιώνιας λήθης¹⁶. Άλλοι πάλι στοχαστές βλέπουν την αυτοκτονία ως έσχατη και κορυφαία απόδειξη της ανθρώπινης ελευθερίας, όπως ο Ντοστογιέφσκυ, που θεωρεί στους Δαιμονισμένους πως «όποιος επιζητεί την υπέρτατη ελευθερία, αυτός πρέπει να έχει την τόλμη να σκοτώσει τον εαυτό του... Παραπέρα ελευθερία δεν υπάρχει. Εδώ είναι όλα και παραπέρα δεν υπάρχει τίποτε»¹⁷. Ο Αλμπέρ Καμύ στο Μύθο του Σίσυφου- Δοκίμιο πάνω στο Παράλογο τονίζει πως: «Δεν υπάρχει παρά ένα μονάχα φιλοσοφικό πρόβλημα πραγματικά σοβαρό: το πρόβλημα της αυτοκτονίας. Τη στιγμή που αποφασίζεις πως η ζωή αξίζει ή δεν αξίζει τον κόπο να τη ζήσεις, απαντάς στο βασικό πρόβλημα της φιλοσοφίας»¹⁸.

Σημασία του μύθου

Ο μύθος αντανακλά σε συλλογικό επίπεδο αυτό που η φαντασίωση κάνει στο ατομικό επίπεδο. Τόσο στο άτομο όσο και στο λαό ο χώρος που συγκροτεί η φαντασίωση και ο μύθος υποδηλώνει επιθυμία. Υπό αυ-

the immortality of the soul.

¹⁶“Having then for the first time clearly understood that before every man, and before himself, there lay only suffering, death, and eternal oblivion, he had concluded that to live under such conditions was impossible; that one must either explain life to oneself so that it does not seem to be an evil mockery by some sort of devil, or one must shoot oneself.”Leo Tolstoy, Anna Karenina, part 8, chapter 12.PublicBookshelf, <http://www.publicbookshelf.com/romance/anna-eight/strode-along-3>

¹⁷“It makes no difference. Deception will be killed. Everyone who desires supreme freedom must dare to kill himself. He who dares to kill himself has learnt the secret of the deception” Fyodor Mikhailovich Dostoyevsky, The Possessed

¹⁸Albert Camus, Ο Μύθος του Σίσυφου, Δοκίμιο πάνω στο Παράλογο, εκδ. Βουκουμανίς, σελ. 11, μετάφραση από το γαλλικό πρωτότυπο «Le Mythe de Sisyphe»

την την έννοια ο μύθος είναι μέσο προς τη συγκρότηση του συλλογικού ψυχικού μηχανισμού¹⁹.

Κατά Jung, ο μύθος κωδικοποιεί και αναδύει το συλλογικό ασυνείδητο και τα αρχέτυπα (κληρονομημένα «αρχαϊκά πρότυπα»). Τα δομικά στοιχεία που εντοπίζονται στον σχηματισμό του μύθου είναι παρόντα στον «ασυνείδητο ψυχισμό». Το αρχέτυπο του Ήρωα αναδύεται μέσα από τους μύθους ως ένας χαρακτήρας που ηρωικά ξεπερνάει μεγάλες δυσκολίες και εμπόδια προκειμένου να συνειδητοποιήσει τη μοίρα του. Έτσι, ο Ηρωικός μύθος γίνεται η υπέρτατη οδός προς τη συνειδητοποίηση του εαυτού, αποκτώντας κεντρικό ρόλο στην κατά Jung προσέγγιση του μύθου²⁰. Οι υπόλοιποι μύθοι, όπως η δημιουργία, η αποκάλυψη μπορούν να θεωρηθούν συστατικά του ηρωικού μύθου, συμβολίζοντας απαραίτητες πτυχές του.

Ο Levi-Strauss διέκρινε ως το επίκεντρο του μύθου ένα συγκεκριμένο κοινωνικό-ψυχολογικό πρόβλημα από το οποίο αυτός αναβλύζει και στο οποίο αναφέρεται. Έτσι, δεδομένης της οικειότητας των ανθρώπων με το μύθο, ο τελευταίος γίνεται το ερέθισμα για την ασυνείδητη τριβή του ανθρώπου με το πρόβλημα που ο ίδιος κωδικοποιεί. Ο μύθος με άλλα λόγια συμπυκνώνει ένα συγκεκριμένο άγχος του ατόμου, το οποίο «έρχεται αντιμέτωπο με ασύνειδες συγκρούσεις, τις οποίες ο μύθος αφηγείται, διαπραγματεύεται και τελικά ανακουφίζει, κατ' αναλογία με το όνειρο, το οποίο προστατεύει τον ύπνο από τις συγκρουσιακές επιθυμίες του ασυνείδητου»²¹. Κατά τον Χαρτοκόλλη, ο ρόλος του μύθου στην τραγωδία είναι αυτός του «υπέδαφους» πάνω στο οποίο χτίζεται ο τραγικός χαρακτήρας ο οποίος αποκτά αποκαλυπτική γνώση του εαυτού του, αντιμετωπίζοντας τα ηθικά διλήμματα που του παρουσιάζονται. Είναι χάριν στην αποκαλυπτική γνώση του εαυτού που εγείρει ο δομικός ηθικός προβληματισμός της τραγωδίας, έτσι ώστε η τραγωδία να επιτελεί μία σχεδόν ψυχαναλυτική λειτουργία. Ο μύθος είναι το περιβάλλον αυτής της διάδρασης²².

Ο Friedrich Nietzsche έγραψε σχετικά με τη χρησιμότητα του Μύθου: «Όταν λείπει ο μύθος κάθε πολιτισμός χάνει την υγιή γονιμότητα της αυτοφουσής ενεργητι-

¹⁹Βλ. και «Ψυχανάλυση και Ελληνική κουλτούρα», εκδ. ΡΑΠΠΑ, κεφ. Μύθος και γραφή, μέσα προσέγγισης του Ψυχικού μηχανισμού, σ. 235-238, και επίσης «Un oeil en trop», Andre Green, Ed. De Minuit, Paris, 1969

²⁰Carl Jung, C. G., (1934–1954). The Archetypes and the Collective Unconscious. (1981 2nd ed. Collected Works Vol.9 Part 1), Princeton, N.J.: Bollingen. ISBN 0-691-01833-2

²¹E. Leath, Claudde Levi-Strauss, New York, The Viking Press, έκδ. αναθ., 1974

²²Πέτρος Χαρτοκόλλη-Λογοτεχνία και Ψυχανάλυση, εκδ.Θεμέλιο σ.121

ενεργητικότητας του. Μονάχα ένας ορίζοντας περιορισμένος από παντού από μύθους μπορεί να εξασφαλίσει την ενότητα του ζωντανού πολιτισμού που περικλείνει. Όλες οι πηγές της απολλώνειας φαντασίας και του ονείρου έχουν ανάγκη από το μύθο, που τις διασώζει από τον κίνδυνο να πλανιούνται άσκοπα στην τύχη. Οι εικόνες του μύθου πρέπει να είναι δαιμονισμένοι φύλακες, που είναι πανταχού παρόντες, που προφυλάσσουν την ανάπτυξη της νεαρής ψυχής και τα μηνύματά τους αποδεικνύουν στον άνθρωπο την έννοια της ζωής του και των αγώνων του.»²³

Αρχαία ελληνική ορολογία

Στο αρχαιοελληνο-ρωμαϊκό λεξιλόγιο δεν ανευρίσκεται ορολογία που να καταδικάζει κατηγορηματικά την πράξη της αυτοχειρίας. Για την περιγραφή του φαινομένου χρησιμοποιούνται φράσεις όπως αυθαίρετος θάνατος, αυτοθελεί, εκούσιος θάνατος, αυτόχειρ. Ο Αντισθένης, Έλληνας φιλόσοφος, ιδρυτής της σχολής των Κυνικών Φιλοσόφων και μαθητής του Σωκράτη εισάγει τον όρο «εύλογος εξαγωγή» για να περιγράψει την αυτοχειρία²⁴. Γίνεται κατανοητό πως στην αρχαιότητα δίδεται έμφαση στο στοιχείο της ελεύθερης βούλησης και του δικαιώματος της αυτοδιαχείρισης της ζωής του ατόμου. Η αυτοκτονία θεωρείται αρετή όταν τελείται υπό ορισμένες συνθήκες και διασφαλίζει την τιμή και την αξιοπρέπεια του ατόμου που αυτοκτονεί. Άλλωστε, λέξεις όπως αυτοθάνατος, αυτοκτόνος, αυτοφόνος συναντώνται πρώτη φορά σε κείμενα μεταγενέστερα του 10 μ.Χ. αι.²⁵

Σκοπός

Η παρούσα μελέτη έχει ως σκοπό να αναδείξει τις αυ-

²³Fr. Nietzsche, «Η Γέννηση της τραγωδίας», εκδ. Γκοβόστης, σ.120-121

²⁴Αθην., Δειπνοσοφ. 4, 157 B. Βλ. David Daube, "The linguistics of Suicide", *Philosophy and Public Affairs* 1/4 (1972): 399-411 σχετικά με την ελληνική ορολογία για την αυτοκτονία. Επίσης, Anton J. L. van Hoof, *From Autothanasia to Suicide, Self-killing in Classical antiquity* (Λονδίνο/Νέα Υόρκη: εκδ. Routledge 1990), σελ. 135-141 και Appendix C. *Suicidal vocabulary of Greek and Latin*: 243-246.

²⁵Ο όρος αυτοκτονία αναφέρεται πρώτη φορά σε ποίημα του 4ου μ.Χ. αι.: *Clementine Homilies* 12.14(PG 2, 312C) Βλ. Daube 403 και επίσης, «Ευθάνατος θάνατος», Το καλώς θανείν στην Αρχαία Ελλάδα, Αφροδίτη Α. Αβαγιανού, PhD Παν/μιου Ζυρίχης, ιστορικός Αρχαίας Ελληνικής Θρησκείας <http://helios-eie.ekt.gr/EIE/bitstream/10442/13192/1/M01.014.02.pdf>

τοκτονικές συμπεριφορές στην ελληνική μυθολογία, καθώς και να προσδιορίσει όπου αυτό είναι δυνατό το μέσο που χρησιμοποιήθηκε από τους αυτόχειρες και τις κινητήριες δυνάμεις που καθοδηγούν και υποκινούν τις ενέργειες τους. Επίσης, να εντοπίσει τυχόν διαφοροποιήσεις ανάμεσα σε άντρες και γυναίκες αυτόχειρες και να επιχειρήσει να τις εξηγήσει. Τέλος, γίνεται μια προσπάθεια, μέσα από τη μελέτη της αυτοκτονικότητας στους Ελληνικούς Μύθους, να παρουσιαστεί η συλλογικότητα και η διαχρονικότητα του φαινομένου.

Μέθοδος

Από μία σειρά ποικίλων Ελληνικών Μύθων (Γκρέιβς Ρόμπερτ, 1998) συμπεριλάβαμε ως αυτόχειρες εκείνους τους μυθικούς χαρακτήρες, οι οποίοι προκάλεσαν κατά άμεσο τρόπο τον θάνατο τους, σύμφωνα με τον κύριο μύθο ή έστω με κάποια παραλλαγή του. Ως κριτήριο αποκλεισμού ορίστηκε η παρααυτοκτονική συμπεριφορά²⁶ και ως εκ τούτου αποκλείστηκαν τέτοιου είδους περιπτώσεις. Στην περίπτωση που υπήρχαν παραπάνω από μια εκδοχές για τον τρόπο αυτοκτονίας, κρατήσαμε την παλαιότερη διασωθείσα.

Παρουσίαση Περιπτώσεων

Άγραυλος-Έρση -Πάνδροσος: Σύζυγος και κόρες του Κέκροπα κατά μία εκδοχή πέφτουν από την ακρόπολη προκειμένου να γλιτώσουν από τον μικρό Εριχθόνιο ο οποίος ήταν από τη μέση και κάτω φίδι. Μία άλλη εκδοχή τις θέλει να πέφτουν από την ακρόπολη προκειμένου να σώσουν την πόλη.

Νύμφη Αλία: Σύζυγος του Ποσειδώνα Πέφτει στη θάλασσα όταν βιάζεται από τους γιους της.

Αντιγόνη: Κόρη του Οιδίποδα και της Ιοκάστης. Κρεμάστηκε όταν, λόγω του ότι έθαψε τον Πολυνείκη, καταδικάστηκε από τον Κρέοντα να θαφτεί ζωντανή.

²⁶Παρααυτοκτονική συμπεριφορά (Π.Ο.Υ.): μια πράξη χωρίς θανατηφόρο αποτέλεσμα, κατά την οποία το άτομο εμφανίζει μια μη συνηθισμένη συμπεριφορά χωρίς την παρέμβαση άλλων, η οποία προκαλεί αυτοτραυματισμό ή χαρακτηρίζεται από τη λήψη φαρμακευτικής ουσίας σε πολύ μεγαλύτερη από τη θεραπευτική δόση, και η οποία συμπεριφορά έχει ως στόχο την επίτευξη αλλαγών που το άτομο επιθυμεί μέσω των πραγματικών ή των αναμενόμενων σωματικών επιπτώσεων-βλαβών, χωρίς να υπάρχει απαραίτητα πρόθεση θανάτου.

Ευρυδίκη: Σύζυγος του Κρέοντα, μητέρα του Αίμονα. Αυτοκτόνησε με μαχαίρι όταν έμαθε για τις αυτοκτονίες της Αντιγόνης και του γιού της.

Κανάκη: Κόρη του Αίολου. Αυτοκτόνησε με το ξίφος που της έδωσε ο πατέρας της επειδή έκανε έρωτα με τον αδερφό της (Μακαρεύς).

Ινώ: Κόρη του Κάδμου και της Αρμονίας. Πνίγηκε στη θάλασσα μετά τη δολοφονία του γιού της.

Πρωτογόνια- Πανδώρα: Κόρες του Ερεχθέα, αδερφές του Κέχροπα. Αυτοκτόνησαν όταν η μικρότερη αδερφή τους Ωτίνα δέχτηκε να θυσιαστεί για να σωθεί η Αθήνα από τους Ελευσίνιους.

Αλκιστη: Σύζυγος του Αδημητου. Πήρε δηλητήριο, ανταλλάσσοντας τη ζωή της με την ζωή του άνδρα της.

Γλαύκος: Γιος του Σίσυφου, πατέρας του Βαλερεφόντη Ρίχτηκε στη θάλασσα από την λύπη του για τον Μελικέρτη.

Πολυδώρα: Σύζυγος του Πρωτεσίλαου. Έπεσε στη φωτιά κρατώντας αγκαλιά το άγαλμα του άνδρα της που είχε φτιαχτεί πριν φύγει ο Πρωτεσίλαος για την Τροία όταν ο πατέρας της Άκαστος την συνέλαβε να κοιμάται αγκαλιά με το άγαλμα έδωσε διαταγή να το κάψουν, στην πυρά του έπεσε η Πολυδώρα.

Εύηνος: Γιος του Άρη σύζυγος της Λευκίππης. Νιώθοντας εξευτελισμό όταν ο Ίδας άρπαξε την κόρη του Μαρπίσια έπεσε και πνίγηκε στον ποταμό Λυκόρμα.

Ηριγόνη: Απαγχονίστηκε σε ένα πεύκο όταν ανακάλυψε το πτώμα του πατέρα της Ικάρου, ο οποίος πρώτος κατασκεύασε το κρασί.

Νιόβη: Πήδηξε από ένα βράχο, αφού έκαψε ζωντανά τα παιδιά της, για να μην παντρευτεί τον πατέρα της.

Αλθαία- Κλεοπάτρα: Μητέρα του Μελέαγρου η πρώτη, σύζυγος η δεύτερη, αυτοκτόνησαν αφού συνέβαλαν στο θάνατο του, καίγοντας ένα κούτσουρο που τον κρατούσε στη ζωή.

Πολυμήλη: Σύζυγος του Πηλέα, κόρη του βασιλιά της Φθίας Άκτορα, κρεμάστηκε όταν πίστεψε κακόβουλες διαδόσεις ότι ο άνδρας της σκόπευε να την παρατήσει.

Σθενέβοια: Κόρη του Ιοβάτη και σύζυγος του Πρωτέα. Όταν ο Βελερεφόντης απέρριψε τον έρωτά της, τον κατηγορήσε ότι τη βίασε και αυτοκτόνησε από έρωτα.

Άμιнос: Επίμονος μνηστήρας του Νάρκισσου. Βύθισε το ξίφος στο στήθος του μπροστά στο κατώφλι του Νάρκισσου όταν απορρίφθηκε ερωτικά από αυτόν.

Νάρκισσος : Σύμφωνα με μία εκδοχή βύθισε το εγχειρίδιο στο στήθος του αφού δεν μπορούσε να αντέξει το μαρτύριο του έρωτα για τον εαυτό του.

Κέφαλος: Γιος του Ερμή και της Έρσης. Πήδηξε στη θάλασσα από το ακρωτήριο της Λεύκας, μια και θεωρούσε τον εαυτό του ένοχο για τον θάνατο της συζύγου του Προκρίδας (κόρης του Ερεχθέα).

Αλθαιμένης : Εγγονός του Μίνωα. Έπεσε σε ένα ρέμα όταν ανακάλυψε ότι σκότωσε με δόρυ τον πατέρα του Κατρέα.

Αριάδνη: Σύμφωνα με τον μύθο απαγχονίστηκε φοβούμενη την οργή της Άρτεμης.

Αιγέας: Έπεσε στη θάλασσα που φέρει το όνομά του όταν πίστεψε ότι ο γιος του Θησέας ήταν νεκρός.

Σολόεις: Σύντροφος του Θησέα, έπεσε στον ποταμό Θερμοδώνα και πνίγηκε όταν η αμαζόνα Αντιόπη απέρριψε της ερωτικές του προτάσεις.

Φαίδρα: Κρεμάστηκε όταν ο πρόγονος της Ιππόλυτος απέκρουσε της ερωτικές της επιθυμίες. Άφησε ένα γράμμα στο οποίο κατηγορούσε τον Ιππόλυτο για τερατώδη εγκλήματα.

Μενοικέας: Πατέρας της Ιοκάστης. Έπεσε από τα τείχη της Θήβας πιστεύοντας ότι ήταν ένοχος για το λοιμό που έστειλαν οι θεοί στη Θήβα εξαιτίας του Οιδίποδα.

Ιοκάστη: Σύζυγος και μητέρα του Οιδίποδα. Σύμφωνα με το γνωστό μύθο κρεμάστηκε όταν έμαθε ότι ο Οιδίποδας ήταν γιος της.

Μενοικεύς: Γιος του Κρέοντα. Πέφτει, όπως ο συνονόματος θεός, του από τα τείχη της Θήβας προκειμένου να σώσει την πόλη του από την πολιορκία. (Επτά επί Θήβας).

Ευάνδη: Σύζυγος του Καπανέα ο οποίος κεραυνοβολήθηκε από τον Δία. Έπεσε στη φωτιά και κάηκε ζωντανή για να μην αποχωριστεί τον άντρα της.

Αίμονας: Γιος του Κρέοντα. Μετά την αποτυχία του να σκοτώσει τον Κρέοντα στρέφει το μαχαίρι στον εαυτό του

Βροτέας: Γιος του Τάνταλου. Η Άρτεμη για να τον τιμωρήσει τον τρελαίνει, φωνάζοντας ότι είναι άφλεκτος έπεσε σε μια αναμμένη πυρά. Σύμφωνα με μια άλλη εκδοχή του μύθου ο Βροτέας πέφτει στη πυρά επειδή τον σιχαίνονταν όλοι για την ασχήμια του.

Χρύσιππος: Γιος του Πέλοπα. Αυτοκτόνησε όταν ήταν ακόμα παιδί από ντροπή γιατί είχε κάνει έρωτα με τον Λάιο.

Ιπποδάμεια: Γυναίκα του Πέλοπα. Αυτοκτόνησε στην Αργολίδα.

Πελοπία: Τρίτη σύζυγος του Ατρέα. Σκοτώνεται με το σπαθί του πατέρα της Θυέστη όταν ανακαλύπτει ότι είναι αυτός που τη βίασε και είναι και πατέρας του γιου της Αίγισθου.

Κλύμενος: Κρεμάστηκε όταν η κόρη του Αρπαλύκη σκότωσε το γιο τους και του τον έδωσε για φαγητό.

Ηριγόνη: Κόρη του Αίγισθου και της Κλυταιμνήστρας. Κρεμάστηκε όταν ο Άρειος Πάγος απάλλαξε τον Ορέστη για το έγκλημα της μητροκτονίας.

Ανδρόκλεια - Αλκίς: Πέφτουν από τα τείχη της Θήβας προκειμένου να σώσουν την πόλη τους από την πολιορκία του Εργίνου.

Κύκνος - Υρία: Ο Κύκνος πήδησε σε μια λίμνη προκειμένου να αποφύγει τον έρωτα του Φύλιου στο θάνατο του ακολούθησε η μητέρα του Υρία.

Πλειάδα Ταυγέτη: Κρεμάστηκε στην κορυφή του όρους Ταυγέτου επειδή τη βίασε ο Δίας κι είχε ήδη αποκτήσει το γιο τους Λακεδαίμονα.

Ίμερος: Γιος του Λακεδαίμονα μετά από μια ολονύκτια κραιπάλη κατά την οποία διακόρευσε την αδερφή του έπεσε στο ποταμό Ευρώτα.

Ευρώτας: Λάκωνας βασιλιάς που όταν ηττήθηκε αιμωτικά από τους Αθηναίους έπεσε στα νερά του ομώνυμου ποταμού.

Ταναΐς: Γιος της Αμαζόνας Λυσίππης. Προτίμησε να πέσει να πνιγεί παρά να ενδώσει στο αιμομικτικό πάθος του για τη μητέρα του.

Αρχίππη: Παρθένα συντρόφισσα της Άρτεμης. Κρεμάστηκε όταν τη βίασε ο Τμώλος, γιος του Άρη και της Θεογένης.

Δηϊάνειρα: Σύζυγος του Ηρακλή. Συμμετείχε ασυνείδητα στο θάνατό του, όταν το κατάλαβε χτυπήθηκε με το σπαθί στην καρδιά (ενοχή).

Μακαρία: Κόρη του Ηρακλή. Αυτοκτόνησε στο Μαραθώνα ώστε να νικήσουν οι Αθηναίοι τον Ευρυσθέα.

Κλείτη: Σύζυγος του Κυζίκου. Κρεμάστηκε όταν έμαθε ότι οι Αργοναύτες σκότωσαν σε μάχη τον άντρα της.

Αίσονας - Πολυμήλη: Γονείς του Ιάσωνα. Αυτοκτονούν για να γλιτώσουν από τον Πελία. Ο Αίσονας πίνοντας αίμα ταύρου και η Πολυμήλη με ξίφος.

Αίσακας: Γιος του Πριάμου. Έπεσε από βράχο στη θάλασσα όταν πέθανε η αγαπημένη του Αστερόπη.

Κινώρας: Βασιλιάς της Κύπρου. Αυτοκτόνησε όταν διαπίστωσε ότι διέπραξε αιμομιξία με την κόρη του Σμύρνη.

Αίαντας: Γιος του Τελαμώνα. Έπεσε πάνω στο σπαθί του όταν συνειδητοποίησε τα αποτελέσματα της μανίας του.

Οινόη: Πρώτη γυναίκα του Πάρη. Έπεσε από τα τείχη ή κρεμάστηκε ή κάηκε με την σωρό του Πάρη μετανιωμένη που δεν προσπάθησε να τον θεραπεύσει από τα τραύματα που του προκάλεσε ο Φιλοκτήτης.

Πολυξένη: Κόρη του Πριάμου. Αυτοκτόνησε με το σπαθί της μπροστά στον τάφο του Αχιλλέα ώστε να εξιλεωθεί που δεν ενέδωσε στον έρωτα του όσο ήταν ζωντανός.

Φυλλή: Σύζυγος του Δημοφώντος, αρχηγού των Αθηναίων στην Τροία. Όταν την εγκατέλειψε ο σύζυγός της και έχασε κάθε ελπίδα ότι θα επέστρεφε τον καταράστηκε πήρε φαρμάκι και πέθανε.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

ΣΥΝΟΛΟ ΑΥΤΟΧΕΙΡΩΝ: 59

ΑΝΤΡΕΣ: 22

ΓΥΝΑΙΚΕΣ: 37

ΤΡΟΠΟΣ ΑΥΤΟΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ

	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο
Φωτιά	1	3	4
Πτώση	3	6	9
Πνιγμός	10	2	12
Ξίφος	4	5	9
Δηλητήριο	1	2	3
Απαγχονισμός	1	10	11
Άγνωστο	2	9	11

Από την επεξεργασία των αποτελεσμάτων γίνεται αντιληπτό πως οι γυναικείες μορφές που αυτοκτονούν στη Μυθολογία είναι περισσότερες από ό,τι οι αντρικές. Ακόμα, φαίνεται πως υπάρχει διαφοροποίηση στους τρόπους που επιλέγουν οι γυναίκες για να θέσουν τέλος στη ζωή τους από αυτούς που επιλέγονται από τους άντρες αυτόχειρες.

Συγκεκριμένα, οι γυναίκες φαίνεται να επιλέγουν συχνότερα (10 από τις 37) τον απαγχονισμό («κρέμασμα»). Αυτό εξηγείται εάν σκεφτούμε πως το σκοινί ή η ζώνη είναι ένα μέσο προσιτό στην καθημερινότητα. Ο Βιργίλιος τον χαρακτήριζε ως τον «πλέον ατιμωτικό θάνατο» και αναφερόταν σε αυτόν με την φράση «*nodum informis leti*» (το σκοινί του απεχθούς θανάτου)²⁷. Έξι από αυτές αυτοκτονούν μετά από πτώση. Ο τρόπος αυτός αποκαλείται «μέσο των απελπισμένων» και είναι κατακριτός στον αρχαίο ελληνικό κόσμο²⁸. Το μαχαίρωμα (χρήση ξίφους) φαίνεται να είναι προσφιλέσ ανάμεσα σε συζύγους πολεμιστών, οι οποίες χρησιμοποιούν είτε το όπλο του συζύγου τους για να αυτοκτονήσουν (Διήανειρα), είτε το όπλο που σκότωσε το σύζυγό τους.

Οι άντρες από την άλλη αυτοκτονούν πιο συχνά (10 στους 22) με πτώση σε θάλασσα ή ποτάμι (πνιγμός). 4 στους 22 επιλέγουν το ξίφος ή το μαχαίρι, όπλα στα οποία είχαν πρόσβαση οι άντρες, κυρίως οι πολεμιστές στην αρχαιότητα. Θα περίμενε κανείς πως οι αυτοκτονίες ανάμεσα στους άντρες θα τελούσαν συχνότερα με αυτό το μέσο, αλλά δεν πρέπει να ξεχνάμε πως σε κάποιες περιπτώσεις το φονικό όπλο δεν προσδιορίζεται. Την πτώση από ύψος προτιμούν τρεις αντρικές μορφές εκ των οποίων ο ένας πέφτει μέσα στη γη που ανοίγει για να τον καταπιεί, ενώ ένας αυτοκτονεί με δηλητήριο («αίμα από ταύρο»).

²⁷Edwards, Catharine (2007). *Death in Ancient Rome*. Yale University Press. p. 107

²⁸Van Hooff considers leaping a 'means for the desperate', A.J.L. Van Hooff, *From Autothanasia to Suicide. Self-Killing in Classical Antiquity*, p. 73 (Routledge 1990)

ΚΙΝΗΤΡΟ ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑΣ

Αίτια στο παρελθόν και στο μέλλον

Προσπαθώντας να κατανοήσουμε τα κίνητρα που αποδίδονται στους αυτόχειρες της ελληνικής μυθολογίας αντιλαμβανόμαστε την ύπαρξη ενός πρώτου διαχωρισμού των αυτοχείρων μεταξύ αυτών που αυτοκτονούν κινούμενοι από τα γεγονότα του παρελθόντος. Ο θάνατος σε αυτήν την ομάδα έρχεται σαν αναπόφευκτο αποτέλεσμα της ως τώρα δράσης των ηρώων, σαν επίλυση-κάθαρση της κρίσης. Η δεύτερη και πιο τραγική ομάδα αυτοκτονεί προκειμένου να αποφύγει ή να αλλάξει το μέλλον, προλαμβάνοντας την επικείμενη κρίση-καταστροφή.

Στη πρώτη ομάδα θα μπορούσαν να ανήκουν οι περιπτώσεις κατά τις οποίες το παρελθόν του ήρωα προδικάζει τον θάνατο, όπως στις περιπτώσεις αιμομιξιών, βιασμών. Η άσκηση βίας προς τρίτους και η βία την οποία υφίσταται κάποιος προκαλεί την αυτοκτονία σε αυτές τις περιπτώσεις. Δεν είναι απαραίτητο ο θάνατος να δικαιολογείται από μια αποτρόπαιο πράξη αλλά μπορεί κάλλιστα να δικαιολογηθεί και από την απώλεια-φυσική ή συμβολική- του αντικείμενου, όπως στις περιπτώσεις των ηρώων που απορρίφθηκαν από έναν ερωτικό σύντροφο.

Η δεύτερη ομάδα χαρακτηρίζεται από ένα πιο ηρωικό στοιχείο. Ο θάνατος εδώ σχετίζεται με την σωτηρία του συνόλου. Ο ήρωας αυτοκτονεί προκειμένου να σωθεί η πόλη ή να κερδηθεί μια μάχη.

Σίγουρα θα σταθούμε επιφυλακτικοί να κατατάξουμε σύμφωνα με αυτό το σχήμα όλες τις αναφερόμενες περιπτώσεις αυτοκτονιών, καθώς δε γίνεται κάθε φορά κατανοητό αν το κίνητρο βρίσκεται στο παρελθόν ή σε ένα μέλλον που είναι αδύνατο να διαφοροποιήσει ο ήρωας, αν είναι δηλαδή το παρελθόν τόσο βαρύ που δεν μπορεί να αντέξει ο ήρωας ή είναι το μέλλον τόσο δυσοίωνο που τον ωθεί στην αυτοκτονία.

ΚΙΝΗΤΡΟ ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑΣ ΣΤΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

ΕΡΩΤΑΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑ

Το ερωτικό στοιχείο είναι κυρίαρχο σε ένα πολύ μεγάλο αριθμό ηρώων που αυτοκτονούν. Η απόρριψη από το ερωτικό αντικείμενο, ομόφυλο ή ετερόφυλο, και ο ανεκπλήρωτος έρωτας γίνεται αφορμή για μια πλειάδα θανάτων. Τόσο ο πόνος της εγκατάλειψης, αλλά και ο φόβος του κοινωνικού διασυρμού παίζουν σημαντικό ρόλο στις γυναίκες που αυτοκτονούν²⁹. Παραδείγματα

²⁹«Not only are they left pseudo-widowed, but they may also

αποτελούν η Σθενέβοια, κόρη του Ιοβάτη και σύζυγος του Πρωτέα, η οποία αυτοκτονεί μετά την ερωτική απόρριψη από τον Βελλεροφόντη με άγνωστο τρόπο και η Φυλλή, η οποία ερωτεύθηκε και παντρεύτηκε το Δημοφώντα και στη συνέχεια κρεμάστηκε όταν αυτός την εγκατέλειψε.

ΑΠΩΛΕΙΑ

Ο θάνατος συνήθως άρρενος συγγενή αποτελεί ισχυρό κίνητρο αυτοκτονίας για τις γυναικείες μορφές κατά την αρχαιότητα. Η φυσική και ψυχολογική εξάρτηση της γυναίκας από έναν άντρα καθορίζει την προσωπικότητά και τον κοινωνικό ρόλο της στον αρχαίο ελληνο-ρωμαϊκό κόσμο³⁰. Σε αυτά τα πλαίσια γίνεται κατανοητή η πράξη της αυτοχειρίας ανάμεσα στις γυναίκες ως ύστατη πράξη καθήκοντος απέναντι στον άρρενα συγγενή που χάνεται, είτε πρόκειται για το σύζυγο, είτε για το γιό, είτε για τον αδερφό ή τον πατέρα, ως υπέρτατη πράξη δικαίωσης και αναγνώρισης του αντικειμένου της απώλειας. Σε ορισμένες από τις περιπτώσεις συνυπάρχει ενοχή και αυτομομφή, όταν η γυναίκα-αυτόχειρ θεωρεί ότι κάποια πράξη ή παράλειψή της οδήγησε στην απώλεια του αγαπημένου της προσώπου.

Παραδείγματα αποτελούν η αυτοκτονία της Δηϊάνειρας, η οποία χτυπιέται με σπαθί στην καρδιά όταν μαθαίνει για το θάνατο του Ηρακλή, η Ευρυδίκη μαχαιρώνεται όταν μαθαίνει για την αυτοκτονία του γιού της Αίμονα και η Ηριγόνη, η οποία απαγχονίζεται όταν ανακαλύπτει το πτώμα του πατέρα της, Ικάρου. Πιο ενδιαφέρουσα περίπτωση απώλειας αντικειμένου είναι ο μύθος της Πολυδώρας, σύζυγος του Πρωτεσίλαου. Εδώ, η απώλεια αναφέρεται σε ένα πραγματικό αντικείμενο, σε ένα ξύλινο ομοίωμα του Πρωτεσίλαου που κατασκευάστηκε με εντολή της Πολυδώρας όταν ο αγαπημένος άνδρας της αναγκάστηκε να φύγει προκειμένου να συμμετέχει στον Τρωικό Πόλεμο. Θα μπορούσαμε να πούμε πως το ξύλινο αυτό αντικείμενο λειτουργεί ως μεταβατικό αντικείμενο, στο οποίο η Πολυδώρα αποδίδει συμβολικές ιδιότητες, προκειμένου να

πραγματοποιήσει τη μετάβαση στην απουσία του Πρωτεσίλαου, να μεταβεί δηλαδή από μια σχέση συγχώνευσης και εξάρτησης στην ανεξαρτησία. Με το ομοίωμα αυτό κοιμάται η Πολυδώρα μέχρι την στιγμή που γίνεται αντιληπτή από τον πατέρα της. Με πατρική εντολή το ομοίωμα ρίχνεται στην πυρά. Στην ίδια φωτιά θα πέσει να καεί η Πολυδώρα μην αντέχοντας την δεύτερη απώλεια.

ΑΙΔΩΣ-ΑΤΙΜΩΣΗ

Ο **Βιασμός** αποτελεί συχνό φαινόμενο στην ελληνική μυθολογία. Στην αρχαία ελληνική κοινωνία θεωρείται ως πράξη υπέρτατης βιαιότητας του άντρα απέναντι στη γυναίκα. Η γυναίκα αυτοκτονεί είτε για να αποφύγει το βιασμό, ή ως αποτέλεσμα αυτού, δηλώνοντας με αυτό τον τρόπο την αποστροφή της και αναδεικνύοντας την τεράστια ατίμωση που το φαινόμενο του βιασμού επιφέρει. Ο βιασμός είναι μορφή σεξουαλικής βίας και αποτελεί ένα διαχρονικό και διαπολιτισμικό φαινόμενο, με σοβαρότατες σωματικές και ψυχολογικές επιπτώσεις που αφορούν στο θύμα του βιασμού, το οποίο ανήκει συχνότερα στο γυναικείο φύλο.

Παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της Αρχίππης, παρθένας συντρόφισσας της Θεάς Αρτέμιδος, η οποία κρεμάστηκε όταν τη βίασε ο Τρώλος, γιός του Άρη και της Θεογένης.

Η **Αιμομιξία**: Το αιμομικτικό πάθος αποτελεί ένα ακόμα αίτιο αυτοκτονίας. Η αιμομιξία επιτρέπεται μόνο μεταξύ των Θεών, ενώ στους θνητούς το σύνθημα αποτέλεσμα μιας τόσο ανόσιας πράξης είναι ο θάνατος και πολύ συχνά ο θάνατος εκφράζεται με τη μορφή της αυτοκτονίας. Πολύ γνωστή είναι η περίπτωση της Ιοκάστης, η οποία απαγχονίζεται όταν μαθαίνει πως ο σύζυγος της, Οιδίποδας, είναι και γιος της. Θα μπορούσαμε ακόμα να προσθέσουμε την Κανάκη, κόρη του Αίολου, στην οποία ο πατέρας της υποδεικνύει να αυτοκτονήσει με ξίφος μετά από αιμομικτική σχέση με τον αδερφό της (Μακαρεύς) και τη γέννηση του γιού του.

Πιο σύνθετη περίπτωση συνιστά η συνύπαρξη του βιασμού και της αιμομιξίας. Σε αυτή την περίπτωση, η γυναίκα δεν υποφέρει μόνο από την ατίμωση που επιφέρει η βιαιότητα της πράξης αυτής καθεαυτής, αλλά και από την προσβολή του ιερού θεσμού της οικογένειας,

have to face (or believe they have to face) the censure of their societies» Dr. Elise P. Garrison, «Suicide in Classical Mythology: An Essay, Part I: Suicidal Females».

http://www.stoa.org/diotima/essays/garrison_essay.shtml

³⁰«The physical and psychological dependence of females on males was so socially ingrained that the female personality and social function was only complete in its relationship to the male. It logically follows, then, that upon the loss of the male authority, females may no longer perceive a societal role, and it is under such circumstances that suicide may occur». Βλ. υποσημείωση 25

³¹Για το φαινόμενο του βιασμού στην Ελληνική Αρχαιότητα και την Ελληνική Μυθολογία βλ. Rape in Antiquity, edd S. Deacy and K.F. Pierce (London 1997). Επίσης, P. Walcot, "Herodotus on Rape," *Arethusa* 11 (1978) 139 και F. Zeitlin, "Configurations of Rape in Greek Myth," edd. S. Tomaselli and R. Porter (Oxford and New York 1986) 122-51.

καθώς και από την ενοχή που γεννάται λόγω της ασύνειδης συμμετοχής στην πράξη. Έτσι, η Νύμφη Αλία πέφτει στη θάλασσα όταν βιάζεται από τους γιούς της.

ΚΙΝΗΤΡΟ ΑΥΤΟΧΕΙΡΩΝ-ΑΝΤΡΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

ΘΡΗΝΟΣ-ΑΠΩΛΕΙΑ

Ο θάνατος τέκνου φαίνεται πως αποτελεί και για τις αντρικές μορφές-αυτόχειρες σπουδαιότατο κίνητρο αυτοκτονίας. Ο Αιγέας, μυθικός βασιλιάς της Αρχαίας Αθήνας αυτοκτονεί πέφτοντας στη θάλασσα όταν πίστεψε ότι ο γιός του, Θησέας, ήταν νεκρός. Κορυφώνεται έτσι η τραγικότητα του ήρωα, καθώς η απώλεια δεν είναι πραγματική, ο Αιγέας αυτοκτονεί αναίτια θρηνώντας έναν πεθαμένο γιο προτού πεθάνει. Συνυπάρχει ενοχή η οποία δημιουργείται από την ατομική ευθύνη που νιώθει ότι φέρει ο Αιγέας για το βίαιο θάνατο του γιού του από το Μινώταυρο, καθώς είχε συναινέσει στη μετάβασή του στην Κρήτη.

Αλλά και η απώλεια εραστή, είτε ομόφυλου είτε ετερόφυλου, οδηγεί τους τραγικούς ήρωες στην αυτοκαταστροφή. Παραδείγματα αποτελούν ο Άμιμος, ο οποίος βυθίζει το ξίφος του στο στήθος όταν απορρίπτεται ερωτικά από το Νάρκισσο, ενώ ο Σολόεις πέφτει σε ποτάμι και πνίγεται όταν η Αμαζόνα Αντιόπη απορρίπτει τις ερωτικές του προτάσεις.

ΟΡΓΗ

Η οργή είναι μια εσωτερική συναισθηματική κατάσταση που μπορεί να αποτελέσει απάντηση σε «πληγωμένη» τιμή, σε προσωπικό τραυματισμό, φυσικό ή μη, και σε αγανάκτηση. Η βίαιη συμπεριφορά των ηρώων προς τρίτους τελικά ενδοβάλλεται και ακολουθείται από αυτοκτονική συμπεριφορά. Στη μυθολογία απαντάται μόνο σε αντρικές μορφές. Καταγράφονται τουλάχιστον δύο περιπτώσεις ηρώων που αυτοκτονούν υπό συνθήκες ανεξέλεγκτης οργής. Η πρώτη περίπτωση είναι αυτή του Αίμωνα, ο οποίος εξοργισμένος από την αντιμετώπιση της Αντιγόνης από τον Κρέοντα και μετά από αποτυχία να τον σκοτώσει, στρέφει το μαχαίρι προς τον εαυτό του. Αλλά και ο Εύηνος, από λύπη και θυμό εξαιτίας της απαγωγής της κόρης του Μαρσητίας από τον Ίδα, και μετά από αποτυχημένη προσπάθεια να τον σταματήσει, πέφτει στο ποτάμι και πνίγεται, το οποίο κατόπιν παίρνει το όνομά του.

ΤΡΕΛΑ

Στη μυθολογία συνήθως οι Θεοί στέλνουν στους ανθρώπους την τρέλα επειδή οι τελευταίοι αρνούνται να τους τιμήσουν. Ο Βροτέας, γιος του Τάνταλου, γνωστός

για την αποκρουστική ασχήμια του αλλά και δεινός κυνηγός, αρνήθηκε να τιμήσει την θεά Άρτεμη για αυτό και η θεά του «σάλεψε τα φρένα». Οι ψευδαισθήσεις εδώ αφορούν το ίδιο το σώμα του ήρωα, ο οποίος μέσα σε ένα παραλήρημα μεγαλείου, θα λέγαμε σήμερα, αισθάνεται άφλεκτο το σώμα του και αυτή η ψευδαισθήση είναι που τον ωθεί να πέσει στην πυρά.

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΑΙΑΝΤΑ

Η αυτοκτονία του Αίαντα αποτελεί το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτοχειρίας στην Ελληνική Μυθολογία. Τόσο αρχαίοι, όσο και σύγχρονοι συγγραφείς έχουν προσπαθήσει να μελετήσουν και να «ερμηνεύσουν» τα στάδια και τη συναισθηματική κλιμάκωση που οδηγούν τον ήρωα στην αυτοκτονία. Αρχικά, βλέπουμε την ταπείνωση και την ντροπή που αισθάνεται ο ήρωας μετά την απονομή των όπλων του Αχιλλέα στον Οδυσσέα λόγω της ευφυΐας του τελευταίου. Η αυτοεκτίμηση του ήρωα και το σύστημα των αξιών του καταρρέουν. Συνειδητοποιεί πως στο καινούριο σύστημα αξιών που διαμορφώνεται η ευφυΐα υπερισχύει της σωματικής δύναμης και της ανδρείας στη μάχη. Αισθάνεται απέραντη οργή ενάντια στους αρχηγούς του Ελληνικού στρατού, Αγαμέμνονα και Μενέλαο, τους οποίους θεωρεί υπαίτιους. Η αλαζονεία του Αίαντα και η υπεροπτική υπερεκτίμηση των δυνατοτήτων του και του ηρωισμού του αποτελούν «ύβρη» προς τους Θεούς και η Αθηνά στέλνει στον ήρωα «τρέλα» με θόλωμα της συνειδησης και παραισθήσεις (τρέλα-μανία, μαίνομαι). Ο «τραγικός» Αίαντας, σε μια κατάσταση σύγχυσης και παραπονημένης αντίληψης της πραγματικότητας στρέφεται εναντίον των κοπαδιών των ζώων του στρατεύματος και τα κατασφαγιάζει. Τέλος, έρχεται η συνειδητοποίηση από τον ήρωα των ατιμωτικών πράξεών του και σφραγίζεται η τραγική του μοίρα. Χωρίς να μετανοεί για όσα έκανε και εμμένοντας στην παθολογική του υπεροψία³², αντιλαμβάνεται την αυτοκτονία ως μονόδρομο για την εξάλειψη της ντροπής που έχουν επιφέρει τόσο η κρίση των όπλων, όσο και οι ατιμωτικές του πράξεις, αλλά και για τη διατήρηση της ηρωικής του ταυτότητας («Ντροπή είναι για τον άντρα να ζει όταν οι συμφορές με συμφορές μονάχα εναλλάσσονται»)³³.

ΑΥΤΟΘΥΣΙΑ

³²Βλ. Νηματούδης Γ., «Η αυτοκτονία του Αίαντα στην ομώνυμη τραγωδία του Σοφοκλή», Αρχαιολογία και Τέχνη, 2006, τεύχος 98.8, σελ. 38-48

³³«Αίας» Σοφοκλέους, Γρυπάρης, Ι.Ν. «Οι τραγωδίες του Σοφοκλέους», Ατόμος, Βιβλιοπωλείον της Εστίας (μετάφραση του Αίαντα του Σοφοκλή), στ. 473-474

Ο μαρτυρικός θάνατος ως επιτέλεση στρατιωτικού/πατριωτικού/θρησκευτικού καθήκοντος αποτελεί συχνό φαινόμενο ανάμεσα στους αυτόχειρες της μυθολογίας. Οι ήρωες πολλές φορές βάζουν το «κοινό» καλό πάνω από τα προσωπικά τους συμφέροντα και θυσιάζονται για την εκπλήρωση μιας προφητείας. Προλαμβάνουν με αυτό τον τρόπο την επερχόμενη κρίση ή καταστροφή που τις περισσότερες φορές αφορά στη διάσωση της πατρίδας τους. Συνήθως πρόκειται για ομαδικές «αυτοκτονίες». Παραδείγματα αποτελούν οι Ερεχθειάδες (Πρωτογόνα, Πανδώρα, Ωτίνα), οι οποίες αυτοκτόνησαν για να σωθεί η Αθήνα από τους Ελευσίιους. Επίσης, οι Άγραυλος, Έρση και Πάνδροσος, οι οποίες κατά μια εκδοχή πέφτουν από το βράχο της Ακρόπολης προκειμένου να σώσουν την πόλη. Αλλά και μεμονωμένα περιστατικά, όπως ο Μενοικεύς (γιός του Κρέοντα), που πέφτει από τα τείχη της Θήβας για να σώσει την πόλη του από την πολιορκία, μετά από σχετικό χρησμό του Μάντη Τειρεσία (Επτά επί Θήβας, Αισχύλος).

Ερμηνευτική προσέγγιση

Κατά τη μελέτη και ανάλυση του φαινομένου της αυτοκτονίας στην κλασική μυθολογία και την αναζήτηση των κινήτρων που καθοδηγούν τους αυτόχειρες κατά περίπτωση αναδύονται ορισμένα βασικά ζητήματα. Στο σημείο αυτό θα γίνει προσπάθεια να αναλυθούν περαιτέρω δύο από αυτά, το θέμα του ηρωικού θανάτου και το θέμα της ενοχής, ιδωμένα από τη σκοπιά σύγχρονων διανοητών, καθώς γίνεται σαφές ότι έχουν απασχολήσει και απασχολούν συνολικά και συλλογικά τον άνθρωπο και διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των συμπεριφορών του.

Ο «ηρωικός» θάνατος

Καταρχάς, αξίζει ειδική μνεία στην διερεύνηση του φαινομένου του «ηρωικού θανάτου» ή της αυτοκτονίας ως απόρροια του ηρωικού τρόπου ζωής. Ο φιλόλογος Ιωάννης Συκουτρός, ο ίδιος αυτόχειρ, φωτίζει το ζήτημα: «Αν θα είν' εκούσιος ο θάνατος ή εκούσιος, δεν έχει σημασία. Δια τον ηρωικόν άνθρωπον ο θάνατος είναι πάντοτ' εκούσιος, αφού ο δρόμος, που συνειδητά διάλεξε και βαδίζει, μοιραίως και αναγκαιώς οδηγεί προς τα εκεί. Άλλωστε διαλέγει συνήθως ο ίδιος τον θάνατόν του και την ώραν του, με την εσώψυχον πίστιν ότι δικαίωμά

του απόλυτον είναι: Αν θέλεις να γεννηθής και πότε θα γεννηθής, δεν εξαρτάτ' από την συγκατάθεσίν σου' το να φύγης όμως από τη Ζωήν και πότε να φύγης, αυτό άφηκεν ο Θεός εις την ιδικήν σου, την υπεύθυνον διαγνώμην.»³⁵

Κατά Συκουτρή, το ίδιο του ηρωικού τρόπου ζωής αποκλείει μερικώς την έννοια της "αυτοκτονίας" και την μετατρέπει σε εκούσιο θάνατο ως το ύστατο βήμα προς την υπεράσπιση κάποιου ανώτερου ιδεώδους (το οποίο κάλλιστα μπορεί να είναι και η ίδια η δύναμη να επιβληθεί στις αποφάσεις πάνω στη ζωή, με την μεγαλύτερη κατά αυτόν απόφαση να είναι η επιλογή της παύσεως της). Η αρχαία ελληνική γραμματεία βρίθει περιπτώσεων αντλημένων από τον κόσμο του μύθου όπου η αυτοκτονία έρχεται ως η τελευταία γραμμή άμυνας κάποιου ιδεώδους, δηλαδή ένος αγαθού που υπερβαίνει τα ίδια τα όρια του ατόμου. Με μία παράδοση αποστροφής του λόγου αυτή η ιδέα της επιλογής του θανάτου, δηλαδή αυτή η έμφανής βουλευσαρχία που διέπει κατά τον Συκουτρή τον ηρωικό θάνατο, μετατρέπεται στο απόλυτο πεπρωμένο του ηρωικού ανθρώπου: «Ο ηρωικός άνθρωπος ζει την συντριβήν και τον πόνο του, αλλά ζει μαζί και την ηθικήν αναγκαιότητα του πόνου και του χαμού του. Κάτι περισσότερο: Ερωτεύεται την συντριβήν του, την χαιρετ' εκ των προτέρων, αντλεί τη ιλαρωτέραν του ακριβώς παρηγορίαν από την συντριβήν του.»³⁶

Ο ηρωικός θάνατος/αυτοκτονία γίνεται πεπρωμένο καθώς ο Συκουτρός αποφεύγει να του προσδώσει στοιχεία που αντανακλούν μία πιθανή ψυχοπαθολογία ή και την υλικότητα της εμπειρίας.

Αλλά και ο ψυχίατρος-ψυχαναλυτής και πεζογράφος Γιώργος Χειμωνάς, βάζοντας τον Πεισίστρατο να μιλήσει, εξυμνεί την αυτοκτονία ως την υπέρτατη πράξη ελευθερίας, ισοδύναμη με τη Δημιουργία. Και πηγαίνοντας παραπέρα, απορρίπτει τη θνητότητα, την ύλη, τον υλικό κόσμο ως πηγή φθοράς. Η μοναδική διέξοδος προς την Αθανασία, είναι η αυτοκτονία.

« Η αυτοκτονία λέει ο Πεισίστρατος είναι μια άδικα παρεξηγημένη πράξη, είναι η πιο αξιόλογη πράξη που μπορούμε να κάνουμε. Ο πόνος και η δημιουργία είναι δύο κύκλοι που τέμνονται. Τον πόνο κουβαλά το κάθε κύτταρό μας, είναι ζυμωμένος με την ουσία μας, όλοι τον έχουμε στην ίδια ποιότητα μέσα μας μα ο καθένας τον συναισθάνεται σε διαφορετική ένταση-αυτό είναι άλλο ζήτημα. Είναι ο φορέας της θνητότητας και τελειώνει με το θάνατο, είναι ο φορέας του τραγικού που είναι ξύμφυτο με κάθε ύπαρξη. Η δημιουργία πάλι, είναι το παρόν του εγώ μας στον κόσμο, η έκφραση της ύπαρξής μας, θετική ή αρνητική. Αυτά τα δύο εξάγονται μέσα στην αυ-

³⁴Βλ. Πέτρος Χαρτοκόλλης, *Ιδανικοί Αυτόχειρες*, Εκδ. Βιβλιόπωλείον της ΕΣΤΙΑΣ, Αθήνα, 2003: Ιωάννης Συκουτρός, *Μελέτη Θανάτου*, σελ. 93-144

³⁵Βλ. Ιωάννης Συκουτρός, *Εκλογή Έργων*, σ. 658

³⁶Βλ. Ι. Συκουτρός, «Εκλογή Έργων», σ. 650

τοκτονία σε υπέροχη σύζευξη... Μια και δε μπόρεσα να γεννήσω ο ίδιος τον εαυτό μου, κάνω μια πράξη ισοδύναμη: τον καταστρέφω. Παίρνοντας από την ύλη μου τη ζωή την υψώνω αντίπαλη στη μάνα μου τη μοίρα που έτσι της παίρνω το δικαίωμα να αποφασίσει για το τέλος μου ,εκείνη αποφάσισε για την αρχή μου, εγώ αποφασίζω για το τέλος μου = εξισώνω τη δύναμή μου με τη δική της.

Αποκτώ το μέσο, το μοναδικό μέσο, να φθάσω τη Δύναμη, όποια κι όση κι αν είναι, να στηθώ αντίκρου στη νεφελώδη, την υπεροπτική μορφή της Σφίγγας, ίσος προς ίσον. Υπάρχει δυνατότερη δημιουργία από την πράξη αυτή;»^{37,38}

Το θέμα της Ενοχής

Ο όρος «αίσθημα ενοχής» στο Λεξιλόγιο της ψυχανάλυσης των Laplace & Pontalis αφορά σε μια συναισθηματική κατάσταση η οποία είναι το αποτέλεσμα μιας πράξεως την οποία το άτομο θεωρεί «επιλήψιμη». Μπορεί να υπάρχει συγκεκριμένο αίτιο από το οποίο προκύπτει («τύψεις του εγκληματία ή αυτοκατηγορίες φαινομενικά παράλογες») ή ένα «διάχυτο αίσθημα προσωπικής αναξιοτήτας άσχετο με μια συγκεκριμένη πράξη για την οποία το υποκείμενο αυτοκατηγορείται». Ο Freud διαχωρίζει την ενοχή σε συνειδητή και ασυνείδητη. Το ασυνείδητο αίσθημα ενοχής αφορά τη σχέση του Υπερεγώ («κριτικό και τιμωρό όργανο») με το Εγώ³⁹ και εκφράζεται ως «ανάγκη τιμωρίας»⁴⁰. Το άτομο «δεν αισθάνεται ένοχο, αισθάνεται άρρωστο»⁴¹ (με την έννοια της συνειδητής ενοχής), επιδιώκοντας την τιμωρία. Ο Freud σε ότι αφορά την ανάγκη τιμωρίας διαχωρίζει δύο περιπτώσεις: «Στην πρώτη περίπτωση η έμφαση δίδεται στον έντονο σαδισμό του Υπερεγώ στον οποίο το Εγώ υποτάσσεται. Στη δεύτερη, αντίθετα, τονίζεται ο μαζοχισμός του Εγώ που επιζητεί την τιμωρία, είτε αυτή προέρχεται από το Υπερεγώ είτε από τις εξωτερικές γονεϊκές δυνάμεις...»⁴². Το άτομο που διαπράττει εγκληματικές πράξεις υποφέρει σύμφωνα με το Freud

από αυτό το «σκοτεινό» αίσθημα ενοχής, το οποίο πηγάζει από τις απαράδεκτες και αποτρόπαιες επιθυμίες της πατροκτονίας αφενός και της αιμομιξίας αφετέρου, και συνεχίζοντας, υποστηρίζει πως η εκτέλεση των «απαγορευμένων» εγκληματικών αυτών πράξεων συνδέεται με μια «ψυχική ανακούφιση» για τον δράστη.⁴³ Σε άλλο κείμενο αναφέρει: «Δεν έχει σημασία αν κάποιος σκότωσε τον πατέρα ή συγκρατήθηκε. Και στις δύο περιπτώσεις νιώθει ένοχος, διότι το αίσθημα ενοχής είναι η έκφραση της αμφιθυμικής σύγκρουσης, της αιώνιας πάλης μεταξύ του Έρωτα και των ενορμήσεων της καταστροφής ή του θανάτου, αυτή η πάλη..εκδηλώνεται με το οιδιπόδειο σύμπλεγμα».⁴⁴ Στην κλινική περίπτωση της μελαγχολίας, το «σαδιστικό» Υπερεγώ επιτίθεται στο Εγώ, «σαν μια καλλιέργεια της ορμής θανάτου» και το οδηγεί συχνά στο θάνατο⁴⁵. Σύμφωνα με τη M. Klein, η ενοχή τάσσεται στην υπηρεσία της ενόρμησης θανάτου (death instinct) και «επιθυμεί να υπερκαλύψει το ένστικτο της ζωής».⁴⁶⁻⁴⁷

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Το φαινόμενο της αυτοκτονίας αποτελεί από την αρχαιότητα αντικείμενο φιλοσοφικού στοχασμού. Κατά τον Πλάτωνα, η ίδια η ουσία της φιλοσοφίας είναι «η μελέτην θανάτου», ο χωρισμός της ψυχής από το σώμα⁴⁸. Στο διάλογο Φαίδων του Πλάτωνα ο Σωκράτης υποστηρίζει πως όσοι φιλοσοφούν ορθώς, μελετούν το πώς θα πεθάνουν και αυτοί από όλους τους ανθρώπους φοβούνται λιγότερο το θάνατο.⁴⁹ Κύρια αρετή του φιλοσόφου πρέπει να είναι η «φρόνηση» και με αυτό τον τρόπο ο

³⁷Γ. Χειμωνάς, «Πεισίστρατος». Αθήνα: Ύψιλον, 1960, σ.σ.32-34

³⁸Αικατερίνη-Δούκα Καμπίτογλου, Ο Άμλετ του Γιώργου Χειμωνά, Αναβιώνοντας τη δύσθυμη αναγέννηση, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2008, σελ. 54-56

³⁹Laplanche J., Pontalis J.B. Λεξιλόγιο της ψυχανάλυσης, εκδ. ΚΕΔΡΟΣ, 2008, ΑΙΣΘΗΜΑ ΕΝΟΧΗΣ, σελ. 3-5

⁴⁰Freud S., Η δυσφορία μέσα στον πολιτισμό, εκδ. Πλέθρον, 2013, σελ. 93

⁴¹Freud S., Το εγώ και το αυτό, εκδ. Πλέθρον, 2008, σελ. 80

⁴²Laplanche J., Pontalis J.B. Λεξιλόγιο της ψυχανάλυσης, εκδ. ΚΕΔΡΟΣ, 2008, ΑΝΑΓΚΗ ΤΙΜΩΡΙΑΣ, σελ. 26

⁴³Freud S., Ψυχανάλυση και Λογοτεχνία, εκδ. Επίκουρος, III. Οι εγκληματίες από συνείδηση ενοχής, σελ. 227-229

⁴⁴Freud S., Η δυσφορία μέσα στον πολιτισμό, εκδ. Πλέθρον, 2013, σελ.106

⁴⁵Freud S., Το εγώ και το αυτό, εκδ. Πλέθρον, 2008, σελ. 84-85

⁴⁶Αλεξανδρή Α. «Ψυχανάλυση: Η Ενοχή». ΒΗΤΑ Ιατρικές Εκδόσεις, Αθήνα, 2013, σελ.20

⁴⁷Η ενόρμηση θανάτου(Todestrieb) στο Λεξιλόγιο της ψυχανάλυσης των Laplace & Pontalis (1986:196) ορίζεται ως αυτή που αντιτίθεται στην ενόρμηση της ζωής και τείνει στην ολοκληρωτική μείωση των εντάσεων δηλαδή στην επαναφορά του έμβιου όντος στην ανόργανη κατάσταση. Η ενόρμηση θανάτου είναι πρωτογενώς στραμμένη προς το εσωτερικό και τείνει προς την αυτοκαταστροφή και δευτερογενώς στραμμένη στο εξωτερικό οπότε και εκφράζεται ως επιθετική ενόρμηση ή ενόρμηση καταστροφής.

⁴⁸Burnet John, Phedon, Oxford : Clarendon, 1911, 67d

⁴⁹«... οι όρθως φιλοσοφούντες άποθνήσκουν μελετώνσι, και τὸ τεθνάναι ἤκιστα αὐτοῖς ἀνθρώπων φοβερὸν.» 67e

Σωκράτης περιμένει το θάνατό του.⁵⁰ Η επικούρεια άποψη για το θάνατο συνοπτικά υποστηρίζει πως «ο θάνατος δεν είναι τίποτα για εμάς»⁵¹ ενώ πολλούς αιώνες μετά ο Freud λέει πως αν κάποιος θέλει να ζήσει πραγματικά και ουσιαστικά, πρέπει να ετοιμάζεται για το θάνατο («vis vitam para mortem»- if you wish life, prepare for death)⁵².

Άρα, κατ'επέκταση, και η αυτοκτονία υπάγεται στη φιλοσοφική κρίση. «Να ζει κανείς ή να μη ζει, αυτό είναι το ζήτημα» μονολογεί ο τραγικός Άμλετ διατυπώνοντας έτσι το ύψιστο φιλοσοφικό ερώτημα (το δίλημμα της αυτοκτονίας) με το οποίο έρχεται αντιμέτωπος ο άνθρωπος και το οποίο πρέπει να απαντήσει για να αποκτήσει τη απόλυτη ελευθερία. Να συνειδητοποιήσει δηλαδή το δικαίωμα και την ελευθερία της ηθικής επιλογής του «θανάτου» αντί της «ζωής», το δικαίωμα του Είναι, μόνο τότε θα είναι πραγματικά ελεύθερος. Μόνο με αυτό τον τρόπο θα υπερβεί το πεπερασμένο της ύπαρξής του και θα μπορέσει να ομοιάσει με το Νιτσεικό Υπεράνθρωπο. Κατά τον Χειμώνα η δραματικότητα και η τραγικότητα του Άμλετ έγκειται στο εξής: «Η βούληση της απουσίας του και ο καταναγκασμός του για συμμετοχή. Για ζωή, με πιο απλά λόγια. Τον καταναγκάζουν να ζήσει.»

Η Νιτσεική φιλοσοφία, άλλωστε, προτρέπει: «Πέθανε στην ώρα σου»• έτσι διδάσκει ο Ζαρατούστρα. Φυσικά, όποιος δεν έζησε ποτέ στην ώρα του, πώς θα μπορούσε να πεθάνει ποτέ στην ώρα του; Να' ταν δυνατό, αλήθεια, να μην είχε γεννηθεί ποτέ! – Έτσι συμβουλεύω τους περιπτούς... Σας εγκωμιάζω το θάνατό μου, τον ηθελημένο θάνατο, αυτόν που μου έρχεται γιατί **θέλω.**»⁵³

Αλλά και στην Κλασική Μυθολογία γίνεται φανερό πως η αυτοκτονία δεν αποτελεί κατά κανόνα κατακριτέα πράξη. Οι αυτόχειρες μπορούν να χωριστούν σε δύο ομάδες. Η πρώτη ομάδα αποτελείται από αυτούς οι οποίοι αυτοκτονούν κινούμενοι από γεγονότα του παρελθόντος. Ο θάνατος σε αυτήν την ομάδα έρχεται σαν αναπόφευκτο αποτέλεσμα της ως τώρα δράσης των ηρώων, σαν επίλυση-κάθαρση της κρίσης. Η δεύτερη και πιο τραγική ομάδα αυτοκτονεί προκειμένου να αποφύγει ή να αλλάξει το μέλλον, προλαμβάνοντας την επικείμενη κρίση-καταστροφή (αυτοθυσία).

Μέσα από τους Μύθους αναδύονται τα «ιδανικά» και

οι αξίες της εποχής (η τιμή, η ανδρεία, η συζυγική αφοσίωση, η αυτοθυσία για το «κοινό καλό»), τη διασφάλιση των οποίων προασπίζονται οι αυτόχειρες.

Από τη μελέτη του φαινομένου της αυτοχειρίας στη Μυθολογία μπορούμε να εξαγάγουμε συμπεράσματα για την ανθρώπινη φύση, καθώς τα βασικά χαρακτηριστικά του ψυχισμού (anima) του ατόμου διατηρούνται αναλλοίωτα ανά τους αιώνες και τους πολιτισμούς.

Ο Μύθος μπορεί να βοηθήσει σημαντικά στην κατανόηση των αυτοκαταστροφικών συμπεριφορών και των μηχανισμών που διέπουν την ανθρώπινη ύπαρξη και συνείδηση, καθώς οι μυθολογικές αναφορές αποτελούν παραδειγματικές περιπτώσεις, χρήσιμες στη θεραπευτική πρακτική, ανεξαρτήτως ψυχοθεραπευτικής προσέγγισης.

⁵⁰69 b-e

⁵¹ «Ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς• τὸ γὰρ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ, τὸ δ' ἀναισθητοῦν οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς.»

⁵²Freud, Sigmund. Reflection on War and Death; Trans. By A.A. Brill and Alfred B. Kuttner. New York: Moffat, Yard & Co., 1918, II. Our Attitude Towards Death

⁵³Friedrich Nietzsche, Τάδε ἔφη Ζαρατούστρα, μεταφρ. από το Γερμανικό πρωτότυπο Ἄρη Δικταίου, εκδ. Παρ. καλφάκη, Αθηναί, 1958, Για τον ηθελημένο θάνατο, σελ. 60-62

Βιβλιογραφία

- Augustine Saint: Confessions. Trans. W. Watts. Ed. W. Hainemann, London 1912.
- Baloyannis S.J. The philosophy of Heraclitus today *Encephalos* 2013;50: 1-21,
- Berdiaeff N. Πέντε στοχασμοί περί υπάρξεως. Μεταφρ. Β. Τριανταφύλλου, Σ. Γουνελάς. Εκδ. Κοινότητα
- Buber M. *Jag och Du. (I and Thou)*. Stockholm: Petra Bok-förlag 1985.
- Berdiaeff N. Θεϊόν και Ανθρώπινον. Μετ. ΠΠ Αντωνιάδου Εκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1971.
- Γιαννουλάτου Αναστασίου, Αρχιεπισκόπου Τιράνων και πάσης Αλβανίας Παγκοσμιότητα και Ορθοδοξία. Εκδόσεις Ακρίτας, Ν. Σμύρνη 2000.
- Deera Narayan: *Voices of the Poor: Can Anyone Hear Us*, Oxford University Press: New York 2000.
- Descartes R. *Meditations on First Philosophy*. Edited Stanley Tweyman. Routledge. London and New York. 1993.
- de Unamuno Miguel. *Del sentimiento tragico de la vida*. Ed. Planeta De Agostini 1993.
- Diener E, Seligman ME. Beyond money toward an economy of well-being. *Psychological science in the public interest*. 2004;5(1):1-31.
- Easterbrook G. *The progress paradox: How life gets better while people feel worse*. New York: Random House 2003.
- Gill TM, Feinstein AR. A critical appraisal of the quality of quality-of-life measurements. *JAMA*. 1994;272(8):619-626.
- Γεροντικών, ήτοι αποφθέγματα αγίων γερόντων. Εκδ. Αστ;ηρ Αθήναι Β΄; Εκδοσις 1970.
- Dreyfus H L. *Being-in-the-Word: A Commentary on Heidegger's Being and Time, Division I*, MIT Press: Massachusetts, 1991.
- Drucker P: *Μετακαπιταλιστική Κοινωνία, Μετάφρ. Δημήτριος Τσαούσης*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1996.
- Felce D, Perry J. Quality of life: Its definition and measurement. *Research in developmental disabilities*. 1995; 16(1):51-74.
- Ferrell B. The impact of pain on quality of life. A decade of research. *Nursing Clinics of North America*, 1995; 30: 609-624.
- Hegel GWF: *Phaenomenologie des Geistes, Werke II*, Berlin 1832-1845
- Heidegger M. *Being and Time*. Oxford: Basil Blackwell 1978.
- Helliwell JF. How's life? Combining individual and national variables to explain subjective well-being. *Economic Modelling*, 2003; 20: 331-360.
- Jaspers K. *Philosophie II: Existenzerhellung*. München-Zürich: Piper 1932.
- Kant Immanuel. *Critique of Pure Reason*. Cambridge: Cambridge UP, 1998.
- Kapoor S. *The financial crisis - causes and cures*, Brussels: Friedrich Ebert Stiftung, 2010.
- Kearney M. The local and the global: The anthropology of globalization and transnationalism. *Annual review of anthropology*. 1995:547-565.
- Kirk G, Raven J, Schofield M. *Οι προσωκρατικοί φιλόσοφοι*, Μτφρ.: Δ. Κούρτοβικ, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2006.
- Κίρκεγκωρ Σ. *Η έννοια της αγωνίας Μετ. Γ. Τζαβάρα*, Δωδώνη, Αθήναι 1971.
- Krugman PR. Increasing Returns, Monopolistic Competition, and International Trade. *Journal of International Economics*, 1979; 9(4): 469-479.
- Lindström B. *The Essence of Existence. On the Quality of Life of Children in the Nordic Countries*. Göteborg, Sweden: The Nordic School of Public Health, 1994
- Μπαλογιάννης ΣΙ. *Ψυχιατρική και ποιμαντική Ψυχιατρική*. Εκδ. Πουρναρά. Θεσσαλονίκη 1986.
- Μπαλογιάννης Σ. Το μήνυμα του Παρμενίδου εις την εποχήν της παγκοσμιοποίησης. *Εγκέφαλος*. 2004; 41:71-78.
- Μπαλογιάννης ΣΙ. Ο Φόβος διά μέσου των αιώνων *Εγκέφαλος* 2013; 50: 89-99.
- Μπαλογιάννης ΣΙ. Ο οικονομικός παράγων εις την διαμόρφωσιν του ιδεολογικού υποβάθρου της κοινωνίας. *Εγκέφαλος* 2014; 51: 38-47.
- Μπαλογιάννης ΣΙ. Ο Εμπειδοκλής και αι Νευροεπιστήμια *Εγκέφαλος* 2014;51: 68-80.
- Μπαλογιάννης ΣΙ. Η φιλοσοφία της μοναξιάς τραγική καθήλωσις ή ελευθερία. *Εγκέφαλος* 2015;52: 16-28.
- Murshed M. 'Globalization is not always good', in *Globalization and Its New Divides*, Dutch University Press: Amsterdam 2003.
- Palmer J. *Parmenides and Presocratic Philosophy*. In: Oxford University Press, UK, 2009, pp. 1-441.
- Parsons T. *Sociological Theory and Modern Society*. New York: Free Press, 1967.
- Sartre, J-P. *Being and Nothingness. A Phenomenological Essay on Ontology*. New York: Washington Square Press/Pocket Books, 1966.
- Simon B. *Identity in modern society: A social psychological perspective*. John Wiley and Sons, 2008.
- Theunissen M. *Kierkegaard's Concept of Despair*, trans. B. Harshav and H. Illbruck Princeton University Press: Oxford, 2005.
- Τσαούσης Δ. *Η Κοινωνία της Γνώσης*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 2009.
- Twenge JM. Birth cohort, social change, and personality: The interplay of dysphoria and individualism in the 20th century. In D. Cervone, W. Mischel (Eds.), *Advances in personality science* (pp. 196-218). New York: Guilford Press, 2002.
- United Nations Development Program, *Human Development Report 1995*, Oxford: Oxford University Press, 1995.
- UNESCO. *Towards Knowledge Societies*. UNESCO world report. 2005. Available from: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001418/141843e>.
- Van der Ben N. *The proem of Empedocles' peri physios*. Towards a new edition of all the fragments, Amsterdam, 1975.
- Wahl J. *Le Malheur de la conscience dans la philosophie de Hegel*. Paris, 1929.
- Wallraff C. *Karl Jaspers: An introduction to His Philosophy*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1970.
- Ζαχάρωφ Σωφρονίου: *Ο Γεροντας Σιλουανός*. Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου Έσσεξ, Αγγλίας 1978.
- Ζαχάρωφ Σωφρονίου: *Οψόμεθα τον Θεόν καθώς εστί*. Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου, Έσσεξ Αγγλίας 1993.